

A SZOCIALISTA MUNKAIKOLA NEVELÉSELMÉLETI PROBLÉMÁI

Vitaülés. Debrecen, 1977 november.

A MTA Pedagógiai Bizottságnak Neveléseméleti Albizottsága ülésein az elméleti és gyakorlati problémák jelentős részletkérdéseivel foglalkozik évek óta. Legutóbb a Debreceni Akadémiai Bizottság Neveléstudományi Munkabizottsága közreműködésével az Albizottság kiemelkedően fontos témát tűzött napirendre, amikor „*A. szocialista munkaiskola neveléseméleti problémái*” címmel tartott vitaülést.

Az Albizottság a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójára emlékezve a szocialista pedagógia alapvető elméleti összefüggéseire kívánta a vitaüléssel a jelenlevők s a nevelésemélet művelőinek figyelmét irányítani. *Horváth Lajos* az Albizottság elnöke bevezetőjében a szovjet pedagógia egyetemes érvényességét hangsúlyozta. Elemezte a szovjet nevelésemélet megtermékenyítő hatását: „Számunkra – mondta – életünk egyik nagy élményét jelentette az új társadalom új pedagógiájával való találkozás. Szinte egész tevékenységünk alaphangját meghatározta a szovjet pedagógia klasszikusainak, főleg Makarenko munkásságának megismerése. Lelkes tanítványok voltunk s meg kell vallanom, kritikátlanok, akik igen gyakran figyelmen kívül hagyták, hogy a tanultakat a hazai viszonyokra alkalmazni kell.” Felvázolta a szovjet pedagógia főbb tendenciáinak mai hatásait. Utalt az oktatás tartalmának és módszereinek korszerűsítésére, az oktatási rendszer fejlesztésére vonatkozó erőfeszítésekre, a személyiség szerepének differenciált vizsgálatára, a kutatómódszertani és metodológiai tapasztalatok hasznosítására. A tanítványokból partnerek fejlődtek ki hazánkban: „Bátran megállapíthatjuk, hogy önálló kérdésfelvetéseink, önálló eredményeink is vannak s a szovjet pedagógia művelői sok területen partnereinek tekintenek bennünket.” Majd kritikai megállapítással folytatta bevezetőjét: „Úgy látszik azonban, mintha fejünkbe szállt volna a nagykorúság. Személyes kapcsolatokon, látogatásokon keresztül érzékelhetjük, hogy a Szovjetunió pedagógiai életében rendkívül gazdag, új gondolatok sorát felvető pezsgés tapasztalható. Mindennek vetülete azonban a szükségesnél kisebb mértékben jelenik meg a hazai pedagógiai irodalomban. Egyenesen kimondom: nem tartom helyesnek pedagógiai könyvkiadásunknak azt a gyakorlatát, amely ma érvényesül. A szovjet pedagógia nem kapja meg azt a teret, amely a kommunizmus építésére készülő szocialista fejlett társadalom nevelési eredményeit megilletné. A magyar pedagógia elméletének és gyakorlatának létkérdése, hogy a felvetődő problémákat, a születő eredményeket az alkotó alkalmazás igényével minél gyorsabban megismerje.”

E gondolatok jegyében a vitaülésen a szocialista munkaiskola neveléseméleti kérdéseiről két előadás hangzott el, amelyeket élénk eszemecserre és a témakör további elemzésére ösztönző állásfoglalások követtek.

Petrikás Árpád (a DAB Neveléstudományi Munkabizottságának elnöke) előadásában a szovjet és a hazai szocialista munkaiskolakísérletek kölcsönhatását elemezte a történelmi és társadalmi tapasztalatok értékelésével. A szocialista életmód és életforma fejlesztése egyértelműen napirendre tűzi a munkatevékenység intenzitásának fokozását. A kérdés tehát nem tűr alkalmi megoldást, hanem történelmi távlatokkal egybehangolt alapvető döntéseket igényel. Az 1972-es oktatási párhatározat indításait még korántsem aknáztuk ki az iskolarendszer egyes láncszemeiben, ha a munkaiskola lényegét a mindenoldalúan, harmonikusan fejlett személyiség nevelésében látjuk. A hazai fogalomhasználatban aligha beszélhetünk egységes értelmezésről s a munkaiskola, gyakorlati foglalkozás, technikai tárgy oktatása, politechnizmus, az oktatás és a termelőmunka „valamilyen érintkezése” és már kifejezések egyenlő értékű fogalomként (időnként egymás fedezeteként!) vannak forgalomban.

Úgy tűnik, hogy néhány egyértelmű tanulmány (*Jóború Magda, Kálmán György, Székely Endréné* írásait említjük példaként) kivételével a kérdéskör fogalmi tisztázása kisebb ütemben folyik a szükségesnél és lehetségesnél. Ennek hatása visszatükröződik a felemás döntésekben, gyakorlati megoldásokban. Még a munkaiskola modellkísérleteire beállt iskolák tevékenységének megítélése sem egyértelmű éppen az elméleti problémák csupán részleges tisztázása miatt.

A nemzetközi tapasztalatok arra figyelmeztetnek, hogy a műveltség korszerű értelmezése csak a politechnikai elv alkotó alkalmazásával s az oktatás és termelőmunka összekapcsolásának marxi elve alapján képzelhető el. A munkatevékenység mint a mindenoldalú személyiségfejlesztés programjának szerves része nem redukálható a szellemi munkakultúra elsajátítására. Ahogy újabban *Szuhomlinszkij* rámutatott, csak a munka intellektuális, morális és esztétikai vonásai, azok együtthatása biztosíthatja, hogy a munkatevékenység a szocialista munkához, a tulajdonhoz, a munkában résztvevők közösségeihez való viszony pozitív tapasztalatait megalpozza. A szovjet, NDK-beli, kubai, lengyel és a hazai legjobb kísérleti és a tömeges iskolai tapasztalatok ezt sokrétűen igazolják. Nem lehet csak a munkaerő utánpótlás, vagy csak a pályaválasztás, esetleg valamilyen manuális (még ha technikai ismeretekre is épülő) gyakorlat a munkaiskola központi kérdése. Csak a tanulók közösségi életének megszervezése, a munkatevékenységnek a tevékenységi rendszerben betöltött vezető szerepe, a termelőtevékenység és gazdálkodás szocialista típusának, az oktatás és termelőmunka harmonikus összekapcsolásának az állandó fejlesztése teheti az iskolát szocialista munkaiskolává, amely a társadalom közösségeivel – termelő, gazdálkodó egységeivel is – szerves, dinamikus kölcsönhatásban áll s így formálja a tanulók szocialista személyiség-típusát. Egyet kell értenünk *Székely Endréné* értékelésével: „Általánosan művelő iskoláinkban direkt tudatformálással helyettesítettük a nevelést, s így azoknak több mint tízezres próbálkozás, külsődleges, formális kapcsolat-teremtés után sincs lényegi, szerves összefüggése a munkával, a termeléssel, gazdálkodással, az osztályszociális gyakorlattal.” (*Székely Endréné. A nevelés szerepe a társadalom szocialista átalakulásában átalakításában. – Magyar Filozófiai Szemle, 1977/5. 500.*) A kiutat a munkaiskola mai korszerű modelljének kialakításával s kísérleti próbáival kell keresnünk. Az iskolák – különösen a kísérleti iskolák – tapasztalatai számos ponton megalapozzák ezt az elméleti és gyakorlati útkeresést.

Gáspár László (Szentlőrinc, Kísérleti 1. sz. Általános Iskola, a Nevelélméleti Albizottság tagja) előadása a *munkaiskola-modell és a gyakorlati kísérleti munka összefüggéseiről* szólt. Bírálta a polgári munkaiskola-koncepciók egyoldalúságát. A marxista személyiségfejlesztés az osztályszociális gyakorlat elsajátítását teszi kötelezővé a szocialista munkaiskolában. Ebben az iskolában a politechnikai elv és a termelés és oktatás összekapcsolása egyidejű követelmény. Az 5•1 pozitív és negatív tapasztalatai nem a termelés és oktatás összekapcsolását tették és teszik kérdéssé. A legfontosabb feladatot viszont nem sikerült eddig megoldanunk, hogy ti. a társadalmi cselekvés mechanizmusait tegyük az iskolaközösség tevékenységének kulcskérdésévé. Ezért a sok formális megoldás s a fogalmak labilitása is. A munka új társadalmi funkcióiból kellene levezetnünk az iskolai munkatevékenység értelmét s nem elégedhetünk meg bizonyos munkaszituációk, vagy munkaerő gondok megoldását szolgáló formák előtérbe állításával. „Nem a «mit termelünk?» a döntő kérdés – mondotta az előadó, –. A tulajdonviszonyok átalakítása s minden egyes gyermek tevékenységének a programozása a legdöntőbb s szocialista céljainak leginkább megfelelő munkafeladat.” Példákkal illusztrálta a munkaformák gazdagságát. Bizonyította, milyen mértékben alakítja át a munkatevékenység, a termelőmunka az iskolaközösség belső rendjét. Egyben felvetette, hogyan lehetne az iskolai jogrendet, a szabályzatokat is ennek a szellemében átalakítani, mivel ma még a szabályzatok (pénzügyi, gazdasági, ügyviteli) csak akadályozzák a gazdálkodást. A kísérletező iskolák maximális segítése előmozdíthatja a tárgyalat témakör jobb megoldását.

A vitában résztvevők a téma aktualitását, a XI. Kongresszus intencióit s a további tennivalókat fogalmazták meg. *D. P. Mansfeld* (Moszkva, a Pedagógiai Általános Alapjai Akadémiai Kutató Intézet) különösen hasznosnak ítélte az eszmecserét a nemzetközi integráció, a kísérleti erőfeszítések összehangolása és sajátos tapasztalatok, kutatások együttes felhasználása szempontjából. Többen a társadalmi elvárások és a tényleges társadalmi támogatás közti diszkrépancia megszüntetését süggették. *Rozsnyai Istvánné* (Landler Jenő Kísérleti Gimnázium, a Nevelélméleti Albizottság tagja) a szocialista iskola társadalmi funkcióinak tisztázását igényelte s a közösségi tevékenységrendszer és munkatevékenység összhangját hangsúlyozta: „A pedagógiaiilag megszervezett értéktermelés is – mondta, – csak a közösség rendszerét erősítve hat a személyiségre.” A társadalmi hátrányok rekompenzálása elképzel-

hetetlen a termelőtevékenység beépítése nélkül. – *Bakonyi Pál* (OPI, a Neveléstudományi Albizottság tagja) és *Nagy Andor* (Eger, a DAB Neveléstudományi Munkabizottságának tagja) a mindenoldalú személyiség fejlesztésének társadalmi igényeit emelték ki. A kísérletek támogatása nemcsak a meglévő kísérleti iskolákra kell vonatkozzon, de döntő a köznevelés egész rendszerének fejlesztése szempontjából is. *Horváth Lajos* és *Timár András* (OPI) az elméleti tevékenység fejlesztését szorgalmazták. Csak elméletileg megalapozott program és koncepció részeként lehet a technikai nevelésről, a politizmusról s az iskola szocialista társadalmi funkcióiról (nyitottság, közösségi életforma, önkormányzás) is gondolkodni.

A felvetődött kérdések továbbgondolása, az oktatáspolitikai döntések tudományos megalapozása s a sajátos neveléstudományi, kísérleti és a tömeges alkalmazással járó gondok értelmezése messze túlmutat a vitaülésen, melynek értékét a gondolatok közvetlen konfrontálása, a kísérletezők további ösztönzése és a gyakorlati tapasztalatok összefüggéseinek aktív vállalása határozhatja meg.

A SZOCIALISTA ORSZÁGOK FIATAL PEDAGÓGIAI KUTATÓINAK III. NEMZETKÖZI SZEMINÁRIUMA

1977. november 9–19 között a Német Demokratikus Köztársaságban, Oberhofban került megrendezésre a Szocialista Országok Fiatal Pedagógiai Kutatóinak III. Nemzetközi Szemináriuma.

E szemináriumok elsődleges feladata, hogy a fiatal kutatók nemzetközi szintű tudományos konferencián vegyenek részt, ahol ismertethetik kutatási programjukat és eredményeiket, valamint megismerkedhetnek a többi szocialista ország pedagógiai kutatói előtt álló feladatokkal. E célok megvalósulása jelenti egyben e szemináriumok jelentőségét is; hiszen „izelítők” kaphatnak a fiatal kutatók a nemzetközi szintű tudományos találkozások „légköréből”, a szakmai felkészültség követelményeiből: Az itt létrejövő személyes találkozások jó alapot jelentenek az országaink közötti tudományos együttműködés továbbfejlesztéséhez.

Oberhofban a résztvevők tekintélyes száma: 9 szocialista ország 87 küldötte, a megbeszélésekre fordított időkeret és ennek jó szervezéssel történt kihasználása, biztosította, hogy a szeminárium elé tűzött feladatok megvalósuljanak.

A szeminárium, melynek központi témája „A felnövekvő nemzedék kommunista nevelése” volt, 5 szekcióban és plenáris üléseken folytatta munkáját. A plenáris üléseken a magyar delegáció két tagja tartott előadást; *Petrikás Árpád* (KLTE): *A tanulói közösség mint rendszer kutatásának és fejlesztésének kérdései*, *Szebenyi Péterné* (MTA PKCS): *A szocialista-kommunista személyiség nevelésének tartalmi és módszertani problémái* címmel.

Az 1. szekció előadásain és az azokat követő vitákon a *kommunista nevelés elméleti és módszertani kérdéseivel* foglalkoztak a résztvevők. A nevelési folyamat céljait, tartalmát és „mikéntjét” a szocialista iskola előtt álló feladatok szempontjából vizsgáló beszámoló a következő kérdések körül csoportosultak: – Hogyan fejleszthetők, alakíthatók a tanulók erkölcsi motívumai, tapasztalatai a különböző iskolafokokozatokban, az értelmi és érzelmi komponensek jelentősége a világnézet kialakításában; – Megoldásra váró pedagógiai, pszichológiai feladatok a tanulók személyiségének a közösségi nevelés keretein belül történő formálása, a személyiség és közösség viszonyának harmonikus alakítása érdekében; – Az iskolai nevelőtevékenység egységes rendszerének megteremtése érdekében milyen nevelési feladatokat kell megoldania a szocialista iskolának, mely tevékenységi és ismeretkörök bekapcsolásával, a társadalmi együttműködés lehetőségeinek felhasználásával.

A legnagyobb érdeklődést e szekcióban azok az előadások váltották ki, melynek a köznevelési rendszer továbbfejlesztése szempontjából, a nevelési célok megfogalmazásánál a tudomány és ideológia egységére hívták fel a figyelmet (*W. Rechan*, Lengyelország); hangsúlyozták a pedagógiai tevékenység minden területén az alapvető összefüggések figyelembevételét, például a nevelés és önévelés kapcsolatának feltárását és továbbfejlesztését (*C. Muhl*, NDK); valamint a szovjet iskolákban kísérleti jelleggel bevezetésre került „nevelési példatár” eredményeiről adtak híradást (*L. D. Jasznyikova*).